

ELTE | TÓK
TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZŐ KAR

DALTANÍTÁS JELRENDSZERRŐL

Ének-zene tantárgy-pedagógia

Dallos Márta
egyetemi tanársegéd

2023.

**Képzet (éneklés) - Tudatosítás (kiemelés, megfigyeltetés) -
Megnevezés és jel – Reprodukálás - Alkalmazás**

Zenei írás-olvasás képessége: a hangzás-név-jel (felismerés-lejegyzés) és a jel-név-hangzás (olvasás-reprodukálás) asszociatív kapcsolata

Jelről történő daltanítás

Jelrendszerrel történő daltanítás előfeltételei:

- zenei elemek megfigyelése a hallás után tanult dalokban (képzet)
 - zenei elemek tudatosítása (ismeretátadás)
 - felismerése, lejegyzése, reprodukálása (gyakorlás, képességfejlesztés)
 - az adott jelrendszer képességszintű ismerete
-
- nincs hangzaskép, nincs tanítói bemutatás
 - van vizuális elem: maga a jelsorozat
 - a tanulók **önálló** munkája a tanító irányításával
 - a motivációt az újdonság (titkosírás) és az ismerős zenei elemek adják
 - megfelelő hangmagasság
 - könnyű feladat legyen, ami sikerélményt ad a gyerekeknek

Jelről történő daltanítás

A dalválasztás szempontjai:

- rövid
- jelrendszerének készségszintű használata
- zenei elemek tudásszintű ismerete
- az aktuális tudásszintnél jóval könnyebb
- ismert dallamfordulatokat tartalmazó
- jellemzően komponált gyermekdal vagy olvasógyakorlat, esetleg népi dallam, más nép dala (de nem játékdal)

Példák: Kodály: 333 olvasógyakorlat

157. Nagy a hó igazán – m r d l, hangkészlet

176. Sárkány paripán vágattam – alsó lá, alsó szó, sor-azonosság,

293. Ó, ha cinke volnék – lá-alsó lá oktáv, zenei kérdés-felelet

Jelről történő daltanítás

a) kézzelről történő daltanítás - hangmagasságot, ritmust és dinamikát is érzékeltet. Hátránya: nem látható a teljes dal vagy dallam (memória szerepe).

b) betűjelről történő daltanítás - megkönnyíti a hang megnevezését, ritmusjelek is lehetnek, áttekinthető az egész dallam. Hátránya: nem ad térszemléletet.

c) hangjegyről történő daltanítás - elvontabb, mint a betűkotta, hangmagasságot és időtartamot jelöl, de a hang nevét nem. Áttekinthető az egész dallam. Fontos a dó helyének megállapítása és közlése.

+) **kombinált daltanítás:** a dal egy motívumát, sorát jelrendszerrel, a többi részét hallás után - a dal sajátosságaihoz, nehézségeihez igazítva

Fontos lépések mindegyik jelről tanítási módszernél

Daltanítás jelről mindig szolmizálva történik!

Előkészítés

1. dallami: dalfűzés vagy játékfűzés - csak ha illeszkedik az új anyaghoz hangkészletében, dallamfodulataiban
2. dallami és vizuális:
 - ismert dalok, ismert motívumok olvasása
 - motívumok szolmizált éneklése, képességfejlesztő játékok
 - mindig az új dal jelrendszerét, hangnemét és hangmagasságát használva

- példák: dalkitalálós kézjelezéssel, kézjelről belső hallással memorizálás, kis motívumok éneklése betűkottáról vagy hangjegyről, a motívumok sorrendbe rakása, párosítása, hangkészlet gyakorlása betűkottáról vagy hanglépcsőről, repülőkotta, stb.

Fontos lépések mindegyik jelről tanítási módszernél

Vizuális áttekintés, szerkezeti elemzés

- kézjelezésnél korlátozott: csak memória alapján

Új dal olvasása – az éneklés indítása

- hangmagasság, tempó és kezdés
- az egész tanítási egységben azonos hangmagasságon énekelve

Kézjelezés: mozdulattal, levegővétellel - a gyerekek a tanítóra néznek

Betűkotta és vonalrendszer: fontos az indítószó, a kezdőhangon énekelve és

megfelelően lassú tempóban – a gyerekek a kottaképet nézik, nem látják a tanítót

Javítás

- felkészülni a várható hibákra
- hibás elem kiemelése, elemzése, rávezetés, újra olvasás – lehetőleg ne mutassuk be, és ne lépjünk tovább, amíg nincs kijavítva

Fontos lépések mindegyik jelről tanítási módszernél

Változatos gyakoroltatás

- csoportokban felváltva, egyes elemeket belső hallással, ritmustapssal, stb.

Szöveg társítása a dallamhoz

- szöveg megbeszélése lehet a dallamtanulás előtt (vizuális áttekintésnél)
- lehet a jelről történő gyakorlás és a dallamelvonás után
- itt helyet kaphat a tanítói bemutatás (akár motiváló céllal), de nem

szükséges, ha a tanulók önálló munkával eljutnak a kifejező éneklésig

Dicséret - zenei természetű legyen

Élmény - dalfűzés az új dallal vagy az új dal több versszakkal

a) kézjelről történő daltanítás

Példa, 2. osztály: Borzas galagonya ágán – dalfűzés kézjelről kitalálva: Sándor napján, Jön a kocsi, most érkezünk, De jó a dió (pentaton komponált dalok)

Ritmikus tanítói kézjelezés (egész dal vagy részlet)

- követés belső hallással, egy-egy dallamhang tanítói éneklésével
- a gyerekek is kézjelezhetnek, miközben belső hallással énekelnek
- rögtön énekelhet az osztály hangosan szolmizálva, a tanító kézjeleiről

Tanulók szolmizáló éneklése a tanítói kézjelekről

- önállóan, tanítói énekes segítség nélkül - a gyerekek is kézjelezhetnek
- a dal formájának megbeszélése bármelyik fázisban lehetséges (gyorsabb memorizálás)

Tanulók éneklése kézjelezve

- a tanító a szükséges hangoknál, dallamrészeknél segít dallamrajzzal vagy kézjellel
- elszakadás a kézjelektől: szolmizáló éneklés dallamrajzzal

Dallamelvonás: elszakadás a szolmizálástól, pl. dúdolás

Szöveges éneklés: szöveg a táblán vagy memorizálva, a szöveg megbeszélése

Hibajavítás: azonnal, **kiemeléssel** - tanítói kézjelről ritmus nélkül (esetleg közbülső hanggal)

kézjelről történő daltanítás – 2. osztály

Borzas galagonya ágán
Fütyent fülemüle, sármány.
Szálas jegenyefa végen
Szellő kanyarog az égen.

(Weöres Sándor)

b) betűjelről történő daltanítás

Példa, 2. osztály: Nagy a hó igazán

– dalfűzés: Fut, szalad a pejkó, Árok szélén búzaszál nőtt, Mondok egyet, Elemér

Előkészítés: változatos éneklés betűkottáról

Az egész dal a táblán: pálcikaritmus, alatta szolmizációs betűk, alatta szöveg.

Vizuális áttekintés, elemzés

- hatékony tanítói kérdésekkel
- ritmus áttekintése: ritmusértékek és -képletek, azonosságok és hasonlóságok, tagolódás
- ritmus olvasása gyakorló névvel, majd kopogással (lassabb tempóban)
- hangkészlet áttekintése: kezdőhang-záróhang, legmagasabb-legmélyebb hang – a dallam hangjait énekelve elhelyezni hangoszlopon, mindig **megfelelő hangadással**
- dallamszerkezet, forma áttekintése: tagolódás, azonosságok és hasonlóságok, dallami ugrások
- esetleg nehéz dallamfordulat kiemelése, gyakorlása a hanglépcsőn (ritmus nélkül)

betűjelről történő daltanítás – 2. osztály, előkészítés

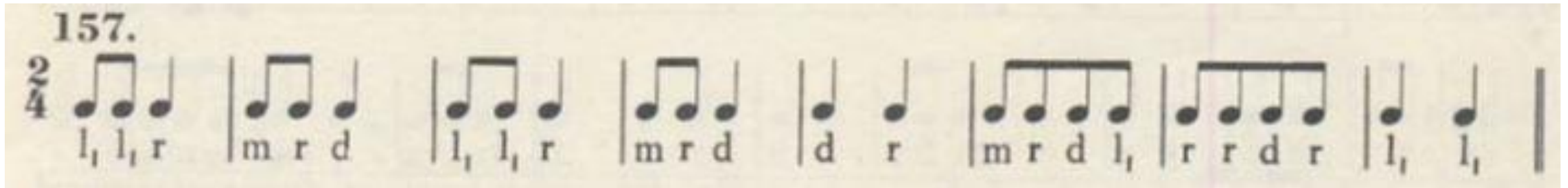
Ár- kos szé- lén bú- za- szál nőtt,
Szom- szé- dunk- ban ki- csi lány nőtt,
Á- rok szé- lén pi- pi- tér nőtt,
Há- zunk tá- ján kis le- gény nőtt.

Mon-dok e- gy- gyet E- le- mér ba- rá- tom, ró- lad cin- cog az e- gér a zsá- kon.
Mon-dok e- gyet, té ko- mám, va- ló- ban ró- lad or- dít a sza- már az ól- ban.

betűjelről történő daltanítás – 2. osztály

157.

2
4

l₁ l₁ r | m r d | l₁ l₁ r | m r d | d r | m r d l₁ | r r d r | l₁ l₁ |

Nagy a hó igazán,
fut a sí meg a szán,
hejhó, lecsúszik a Jani meg a
Ferkó.

(Weöres Sándor)

b) betűjelről történő daltanítás

Új dal olvasása szolmizálva

- tonalitás és a kezdőhang megadása után, lassú tempóban
- **szükséges a mérő hangoztatása:** a tanító mérőütéssel vezeti a táblán az osztályt (saját kotta is lehet)
- jó képességű osztály először belső hallással énekli a dalt, a tanító egy-egy hangot dúdolva beénekelhet segítségül

Változatos gyakorlás szolmizálva

Dallamelvonás: elszakadás a szolmizálástól, pl. dúdolás érdekes hangzóval

Szöveges éneklés: szöveg a táblán vagy memorizálva, a szöveg megbeszélése

Hibajavítás: kiemeléssel

- hanglépcsőről vagy tanítói kézjelről ritmus nélkül (esetleg közbülső hanggal)

c) hangjegyről történő daltanítás

Példa, 3. osztály: Sárkány paripán vágattam

– dalfűzés: Hess, légy, ne szállj rám, Anyám, édesanyám (népdalok, a dalkezdés nehéz!)

Példa, 4. osztály: 316. olvasógyak. (nyújtott ritmus is van!!)

– Ettem szőlőt, most érik, Este van már, csillag van az égen (mixolíd hangnem)

Előkészítés: változatos éneklés hangjegyekről, az új dallam hangnemében

Az egész dal a táblán, kivetítőn: **vonalrendszerre írt kotta, alatta szöveg**. A dal **az előkészítéskor énekelt dalok hangnemében** legyen lejegyezve – azonos hangnemben kell olvastatni, mint az előkészítéskor!

Vizuális áttekintés, elemzés

hangjegyről történő daltanítás – 3. osztály

Kodály Z. – Weöres S.

dó

Sár - kány - pa - ri - pán vág - tat - tam,

Gyé - mánt ma - da - rat mos - dat - tam.

Gön - cöl - sze - ke - ret ker - get - tem,

Hold - fény - ha - jú lányt el - vet - tem.

Kézjel, betűkotta vagy hangjegy

A betűkottáról és a vonalrendszerről történő daltanítás módszere azonos, mivel mindkettő írott jelrendszert használ.

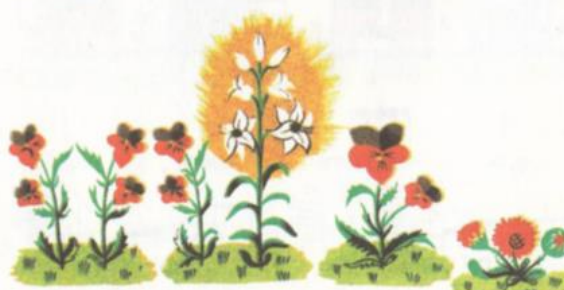
A gyerekek zenei fejlődésével párhuzamosan változik a három módszer aránya:

- kézzel (mozgás, 1.osztály)
- betűjel (amikor a betűket ismerik)
- vonalrendszer (elvont gondolkodást igényel – előkészítjük színes korongos vagy figurás olvasással)

Ádám Jenő – Kodály Zoltán: Énekes könyv 1. osztály

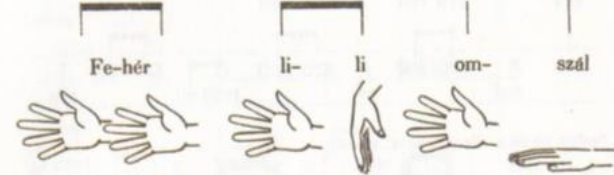
3-4.

Énekeljük: Fehér liliomszál, ugorj a Dunába,
Támaszd meg oldalad két arany pálcával,
Meg is simakodjál, meg is mosakodjál,
(hirtelen beszélve) Töröld meg magadat valaki kötényébe!

Halkán

Fe-hér li- li om- szál

szó szó szó lá szó mi

A középben álló az ének szavára ugrik egyet, majd párpára teszi kezét, utánozza a fésülködést, mosakodást, végül oldalát valakihez, annak kötényébe türelkedik, s most ez áll be középbe. Szedjük kézjelbe és kótába az „Arany szál” c. éneket!

6

d d m s s m s l s

Felelgető éneklés:

1. | sz | m | | sz m sz | m sz | sz m |

2. m sz | sz x sz sz | sz m sz | sz m x

7

Bánki Vera – Kismartony Katalin: Zene – Játék 1.

Handwriting and musical exercises on a yellow background. Includes letters 's' and 'm' with hand diagrams, a piano keyboard, and a xylophone.

Activity cards with numbers 6, 17, and 20. Includes illustrations of trees, flowers, and snails, with corresponding words and syllables.

6 ZSIPP ZSUPP, KEN - DER ZSUPP.

17 ÉN KIS KER - TET, KER - TEL - TEM.

20 CSI - GA BI - GA, TOLD KI SZAR - VA - DAT

TEN - TE BA - BA, TEN - TE, A - LUDJ, SZÍ - VEM, SZEN - JE!

OSZTINÁTÓ
(ostinato – olasz szó)
csöknyösen ismétlődő ritmus, dallam ...

Illustrations of a clock, a sink, and a man playing a bagpipe.

20

Musical notation with letters 's', 'l', 'm' and a rhythm line.

Gom - bo - lyag cér - na, Fagy - gyú gyer - tya,

Lán - got ve - tett a ke - men - ce, tán - cot lej - tett

Szólj síp, szólj! For-ró víz-be tesz-lek ...

Gó - lya, gi - li - ce

Ken - der - vá - gó vad - ré - ce, Ke - rüld - meg a vi - lá - got! Hozz egy ka - rei kalácsot!

Colorful dot patterns for rhythm exercises.

TŰ - ZES CSA - POT HOR - DO - ZOK, DE SEN - KI SE LÁT - JA.

PAP - HOZ ME - GYEK, ÖB - LÖT VI - SZEK, Ó - RI GYÖN - GYÖT KÉ - REK.

Illustration of a girl in a doorway with a sign that says "ESTE VAN MÁR, NYOLC ÓRA".

Activity cards on a pink background. Includes illustrations of hands, feet, and children.

A RITMUST JÁRJÁTOK KI KÉZZEL, LÁBBAL!

VISSZHANGJÁTÉK

MUSZORGOSKIJ: EGY KIÁLLÍTÁS KÉPEI TULIERIAK KERTJE

DALLAMDOMINO

15

ELTE | TÓK
TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZŐ KAR

- **Réti A. és Döbrössy J. (2012): Az ének-zene tantárgy-pedagógiája – jegyzet. ELTE Eötvös Kiadó.**
- Csillagné Dr. Gál J. és Kerecsényi L. (1998): Az ének-zene tanítása az alsó tagozatban. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kelemen J. (2018): Ének-zene tantárgypedagógia. Líceum Kiadó.
- Rápli Gy. (2020-2023): Ének-zene 1-4. osztály tankönyvek. 2020. NAT
- Bánki V. és Kismartony K. (2004): Zene-játék 1. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kodály Z. – Ádám J. (1998): Énekeskönyv az általános iskolák 1-4. osztálya számára. Reprint kiadás. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kodály Z.: 333 olvasógyakorlat. Editio Musica.